

ПРОИЗХОД И ЗНАЧЕНИЕ НА ДУМАТА “СИКЕР”

Иво БРАТАНОВ

Между думите, употребявани в Библията, чието значение не е задоволително обяснено, е съществителното име *сикер*. Тъй като тази дума е преминала и в нашия книжовен език, изясняването на нейния произход и значение е свързано не само с разбирането на свещените текстове, но и с лексикологията на българския книжовен език. Особено важни в това отношение са следните два факта.

1. В съвременния български книжовен език думата *сикер* се използва като съществително име от мъжки или от женски род. Познаването на етимологията и историята на това съществително име е необходимо, за да стане ясно коя от двете форми трябва да бъде предпочетена.

2. Въпросите на еврейската филология не са добре разработени в нашата научна езиковедска книжнина¹. В съвременния български книжовен език обаче се употребяват десетки еврейски думи², чийто произход и значение трябва да бъдат изяснени, за да се осветлят връзките между еврейския и нашия език. Сред тези думи е и съществителното име *сикер*.

То се среща “на много места”³ в Библията. Ето случаите на неговата употреба в новобългарския синодален превод на Свещ. Писание⁴: “и съ тия пари накупи всичко, що ти душа пожелае, волове, овци, вино, сикеръ и всичко, що ти душа пожелае” (Втор. 14: 26), “вино и сикеръ не пихте” (Втор. 29: 6), ”не пий вино и сикеръ” (Съд. 13: 4), “не пий вино и сикеръ” (Съд. 13: 7), “нека не пие вино и сикеръ” (Съд. 13: 14), “и вино и сикеръ нѣма да пие” (1 Царств. 1: 11), “вино и сикеръ не съмъ пила” (1 Царств. 1: 15), “Виното е присмѣхулко, сикерътъ – размирникъ” (Притч. 20: 1), “Не е

за царе, Лемуиле, не е за царе вино да пиятъ, нито за князе – сикеръ” (Притч. 31: 4), “Дайте сикеръ на загинацията и вино на огорчения по душа” (Притч. 31: 6), “Горко на ония, които отъ ранно утро дирятъ сикеръ и до късна вечеръ се разпалятъ съ вино” (Ис. 5: 11), “не пиятъ вече вино съ пѣсни; горчивъ е сикерътъ за ония, които го пиятъ” (Ис. 24: 9), ”Но и тия се клатушката отъ вино и побъркватъ пжтя *си* отъ сикеръ: свещеникъ и пророкъ се спѣватъ отъ силни пития; побѣдени сж отъ вино, обезумѣли отъ сикеръ” (Ис. 28: 7), “тѣ сж пияни, ала не отъ вино, – политатъ, ала не отъ сикеръ” (Ис. 29: 9), “ще доставя вино, и ще се напиемъ съ сикеръ” (Ис. 56: 12), “ще ти проповѣдвамъ за вино и сикеръ” (Мих. 2: 11), “нѣма да пие вино и сикеръ” (Лук. 1: 15).

В речниците няма единно и общоприето обяснение на значението на думата *сикер*, срв. например “хмельной напиток” (*Фасмер*, 1987, с. 620), “питие отъ хмелъ, вино отъ овощия” (*Войновъ*, 1943, с. 737, кол. 2), “вид пиво у древните” (*Младенов*, 1992, с. 377), “вид питие от овощия, сикера” (*Милев - Михайлов*, 1956, с. 278, кол. 2), “хлебное или фруктовое вино” (*Дворецкий*, 1958, с. 1473, кол. 2), “пьянящий напиток” (*Дворецкий*, 1976, с. 928, кол. 1), “вид питие” (*Милев – Братков – Николов*, 1958, с. 566, кол. 2), “вид спиртно питие” (*Милев – Братков – Николов*, 1970, с. 661, кол. 1; същото определение се намира във *Филипова-Байрова*, 1982, с. 777, кол. 1 и в *Енциклопедичен речник*, с. 907, кол. 2), “вид питие у евреите” (*Войнов – Милев*, 1980, с. 657, кол. 2), “спиртно, опиващо питие (не от грозде); палмово вино” (*Бончев*, 1995, с. 200, кол. 2), “алкохолна напитка” (*Иванова-Мирчева – Давидов*, 2001, с. 381).

В различни речници по различен начин е обяснен и произходът на съществителното име *сикер* – като еврейски (например в *Дворецкий*, 1958, с. 1473, кол. 2; *Дворецкий*, 1976, с. 928, кол. 1; *Бончев*, 1995, с. 200, кол. 2;

Милев – Братков – Николов, 1958, с. 566, кол. 2; Милев – Братков – Николов, 1970, с. 661, кол. 1; Филипова-Байрова, 1982, с. 777, кол. 1; *Енциклопедичен речник*, с. 907, кол. 2), като арамейски (*Войновъ*, 1943, с. 737, кол. 2) и “от изт. ез...” (*Младенов*, 1992, с. 377).

В някои речници на съвременния български език и в изследвания по българска лексикология съществителното име *сикер* не е посочено (вж. например *Геров*, V; *Геров*, Допълнение; *Речник на съвременния български книжовен език*, III; *Андрейчин*, 2001; *Речник на редки, остарели и диалектни думи*; *Филипова-Байрова*, 1969; *Армянов*).

В богословската книжнина също така не съществува общоприето обяснение на значението на съществителното име *сикер*. “Равинитъ го оеднаквяватъ съ египетска или мидийска бира отъ ечемикъ или жито, други пъкъ го считали ябълчно вино или пъкъ за такова, приготвявано отъ медъ. Известно било и виното отъ фурми. Въобще подъ сикера тръбва да се разбира опиващи силни питиета, приготвявани не отъ грозде.” (*Марковски*, 1929, с. 125) В други трудове се посочва, че сикер е “ракия отъ фурми и други плодове, или изобщо всъчки силенъ, опиващъ напитокъ – не отъ грозде” (*Попов*, 1991, с. 74). Други дават следните сведения: “*Сикер* се споменава на много места (срв. Втор. 29: 6; Съд. 13: 4). Има различни обяснения за тази напитка. Смята се, че наименованието се използва за означаване на: бира, мидийска или египетска (според равините), ябълково вино или медено вино. От самото име (*šakar* – напивам се; пиян съм) става ясно, че сикерът е силно упойващо питие (срв. синонимната употреба на сикер вместо вино, Числ. 28: 7, 14 и Изх. 29: 40). Имало е и вино от фурми.” (*Шиваров*, 1992, с. 135) В един по-нов протестантски коментар на Новия Завет се посочва във връзка с Лук. 1: 15, че сикер е **спиртно питие**, което се прави от плодовете на другите растения, а не от плода на лозата (вж. *Макдоналд*, 1993, с. 259, кол. 2).

Неяснотата на значението на съществителното име *сикер* оказва влияние и върху различните преводи на Библията. Например *σίκερα* в Лук. 1: 15 се превежда на английски език със словосъчетанието *strong drink*, във френския икуменически превод – със словосъчетанието *boisson fermentée*, а в ревизирия протестантски превод на Новия Завет на български език – със словосъчетанието *спиртно питие*.

Съществителното име *сикер* е от еврейски произход (евр. שָׂכַר). То е употребено още в онези части на Ветхия Завет, които са написани на иврит (вж. напр. וַיִּין וְשָׂכַר לֹא שָׁתִיתִי в Втор. 14: 26 и וַיִּין וְשָׂכַר לֹא שָׁתִיתִי в 1 Царств. 1: 15). Обяснението, че тази дума е от арамейски произход, е невярно.

Трудността при определянето на значението на думата *сикер* се обуславя от отсъствието на по-конкретни данни за неговото приготвяне, “понеже никъде не е казано, отъ какво се е приготвявало това питие” (Марковски, 1929, с. 125). От друга страна, думата *сикер* е сродна с глагола *пия, опивам се* (евр. שָׂכַר, вж. например מִן־הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּר в Бит. 9: 21 и וַיִּשְׁכַּר וַיִּשְׁכַּר וַיִּשְׁכַּר в Ис. 29: 9). Фактът, че двете думи са сродни, е твърде важен за правилното определяне на значението на съществителното име *сикер*. Както е известно, в иврит коренът на думата най-често се състои от три съгласни и той е носител на нейното основно лексикално значение. Обстоятелството, че съществителното име *сикер* е сродно с глагола *опивам се*, доказва, че *сикер* е *силно упоиваща алкохолна напитка*.

Съставът и начинът на произвеждане на *сикера* не могат да бъдат точно определени, но е очевидно, че тази напитка се различава от виното. В библейските текстове се прави разлика между думите שָׂכַר (*сикер*) и יַיִן (*вино*; съществителното име *вино* е многократно засвидетелствано във Ветхия Завет, вж. напр. Бит. 9: 21; 14: 18; 19: 32, 33, 34, 35; Числ. 6: 3, 20). Има обаче и случаи, в които тези две думи се употребяват като синоними⁵, вж. напр. וַיִּשְׁכַּר וַיִּשְׁכַּר וַיִּשְׁכַּר וַיִּשְׁכַּר וַיִּשְׁכַּר и „и къмъ нея да има възлияние четвъртъ инъ за едното шиле; на свето мѣсто извършвай съ

вино възлияние Господу” (Числ. 28: 7). В нашия синодален превод на Библията думата כַּחֲשֵׁי се предава не само със съществителното име *сикер*, но и със словосъчетанието *силни пития*, срв. יַיִן וְשֵׁכָר אֶל־תִּשָּׂה (Лев. 10: 9) и “вино и силни пития да не пиеш”.

И така, питието *сикер* се различава от *виното* и освен това е силно алкохолно питие.

Съществителното име *сикер* е преминало и в гръцкия език, където е *nomen indeclinabile* (грц. σίκερα и σικέρα, вж. *Дворецкий*, 1958, с. 1473, кол. 2, където се посочва, че то се среща в Новия Завет). Употребено е в Лук. 1: 15, вж. καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πίη, лат. et vinum, et siceram non bibet. То е заето и в латинския език (лат. sicea). Среща се във Вулгата и в текстове на църковните автори (*Дворецкий*, 1976, с. 928, кол. 1).

В старобългарския и в църковнославянския език думата *сикер* е заета чрез преводите на Свещ. Писание. В тези езици тя се употребява като съществително име от мъжки и от женски род (за употребата в старобългарския език вж. *сикера* и *сикеръ*, срв. *Иванова-Мирчева – Давидов*, 2001, с. 381; в църковнославянския превод на Библията формата за мъжки род е засвидетелствувана например в Лев. 10: 9, Втор. 29: 6, Съд. 13: 4, 7, 14 и Лук. 1: 15, а формата за женски род – във Втор. 14: 26)⁶.

По-горе бе изтъкнато, че съществителното име *сикер* в нашия език се използва като дума от мъжки или от женски род. В новобългарския синодален превод на Библията то се употребява само в мъжки род. В речниците обаче същата дума е посочена като съществително име от женски род (вж. *Младенов*, 1992, с. 377; *Милев – Братков – Николов*, 1958, с. 566, кол. 2; *Милев – Братков – Николов*, 1970, с. 661, кол. 1; *Филипова-Байрова*, 1982, с. 777, кол. 1; *Енциклопедичен речник*, с. 907, кол. 2). Формата за женски род очевидно се дължи на гръцкото езиково посредничество при заемането на думата. Редно е да бъде предпочетена формата *сикер*, защото тя по-добре съответства на фонетичния облик на

изходната еврейска форма и освен това е нормализирана в новобългарския синодален превод на Библията.

БЕЛЕЖКИ

1. Съществуват само отделни публикации на богослови, например *Пиперов*, 1948/49, *Пиперов*, 1951, *Пиперов*, 1956, *Пиперов*, 1957, *Пиперов*, 1957а и *Вълчанов*, 1984.

2. Някои от тях са посочени в *Русинов – Георгиев*, 1996, с. 82.

3. *Шиваров*, 1992, с. 135.

4. Всички цитати и посочки от оригинала на Ветхия Завет привеждаме по изданието עשרים ואדבעה מפרי הקדש, от гръцкия и латинския текст на Новия Завет – по *Novum Testamentum*, от английския превод на Новия Завет – по *Good news for Modern Man*, от френския икуменически превод на Библията – по *Nouveau Testament*, от църковнославянския превод на Библията – по *Библия*, 1997, от ревизирания протестантски превод – по *Новият Завет*, а от новобългарския синодален превод на Библията – по *Библия*, 1925.

5. Вж. *Шиваров*, 1992, с. 135.

6. В *Бончев*, 1995, с. 200, кол. 2 е посочена само формата за мъжки род.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. *Андрейчин*, 2001: *Л. Андрейчин* и колектив. Български тълковен речник. Четвърто издание. Допълнено и преработено от *Димитър Попов*. С., Издателство “Наука и изкуство”, 1094 с.

2. *Армянов: Георги Армянов* и колектив. Речник на чуждите думи. С., Издателство “АТЛАНТИС”, s. a., 320 с.

3. *Бончев*, 1995: Архимандрит д-р *Атанасий Бончев*. Църковнославянска граматика със сборник от образци за превод и речник

на църковнославянския език. В. Търново, Издава ЕТ “Христо Червенаков – Митко”, 236 с.

4. *Войновъ*, 1943: *Мих. Войновъ* и др. Старогръцко-български речникъ. Второ издание. С., 920 с.

5. *Войнов – Милев*, 1980: *Михаил Войнов, Ал. Милев*. Латинско-български речник. Трето стереотипно издание. С., Издателство “Наука и изкуство”, 840 с.

6. *Вълчанов*, 1984: Доц. к. б. *Славчо Вълчанов*. Лекции по библейски еврейски език. Машинопис. С., 25 с.

7. *Геров, V: Найден Геров*. Речник на българския език. Фототипно издание. Ч. V (P – Я). С., “Български писател”, 1978, 640 с.

8. *Геров*, Допълнение: *Найден Геров*. Речник на българския език. Фототипно издание. Допълнение. С., “Български писател”, 1978, 340 с.

9. *Дворецкий*, 1958: *И. X. Дворецкий*. Древнегреческо-русский словарь. Т. II /M – Ω/. М., Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1905 с.

10. *Дворецкий*, 1976: *Иосиф Хананович Дворецкий*. Латинско – руский словарь. Издание второе, переработанное и дополненное. М., Издательство “Русский язык”, 1096 с.

11. *Енциклопедичен речник: Енциклопедичен речник на чуждите думи в българския език*. Отговорен редактор *Петър Нушев*. С., ИК “МАГ – 77”, 1996, 1248 с.

12. *Иванова-Мирчева – Давидов*, 2001: *Дора Иванова-Мирчева, Ангел Давидов*. Малък речник на старобългарския език. В. Търново, Издателство “Слово”, 496 с.

13. *Макдоналд*, 1993: *Уилям Макдоналд*. Коментар на Новия Завет. Т. I (Матей – Йоан). Превод от английски: *Екатерина Абаджиева*. С., Издателство ВЕРЕН, 544 с.

14. *Марковски*, 1929: Изв. проф. *Ив. С. Марковски*. Библейска археология. Университетска библиотека № 75. С., 527 с.

15. *Милев – Михайлов*, 1956: *Ал. Милев, Ап. Михайлов*. Учебник по гръцки език за Духовните училища. С., Синодално книгоиздателство, 292 с.

16. *Милев – Братков – Николов*, 1958: *Александър Милев, Й. Братков, Б. Николов*. Речник на чуждите думи в българския език. С предговор от акад. *Владимир Георгиев*. С., “Наука и изкуство”, 744 с.

17. *Милев – Братков – Николов*, 1970: *Александър Милев, Й. Братков, Б. Николов*. Речник на чуждите думи в българския език. Трето преработено и допълнено издание. С., Издателство “Наука и изкуство”, 880 с.

18. *Младенов*, 1992: *Стефан Младенов*. Речник на чуждите думи в българския език. Фототипно издание. С., Издателство “ВЕК 22”, 496 с.

19. *Пиперов*, 1948/49: *Боян Н. Пиперов*. Произход и развитие на еврейския шрифт. – В: Годишник на СУ. Богословски факултет, 28 с.

20. *Пиперов*, 1951: Ред. доц. *Боян Н. Пиперов*. История, форма, произношение и наименование на гласните знаци в ст.-еврейския език. – В: Годишник на ДА “Св. Климент Охридски”, С., т. I (XXVII), 1950 – 1951. С., Синодално издателство, 22 с.

21. *Пиперов*, 1956: Проф. *Б. Пиперов*. Арабският език и Стария Завет. – В: сп. “Духовна култура”, год. XXXVI, кн. 10, с. 26 – 30.

22. *Пиперов*, 1957: Проф. *Боян Пиперов*. Произход и значение на думата “курбан”. – В: сп. “Духовна култура”, год. XXXVII, кн. 3, с. 24 – 28.

23. *Пиперов*, 1957а: Проф. *Б. Пиперов*. Произход и значение на думата “канон”. – В: сп. “Духовна култура”, год. XXXVII, кн. 5 – 6, с. 24 – 28.

24. *Попов*, 1991: *Хр. Попов*. Ръководство за изясняване Четириевангелието и книга “Деяния апостолски”. Фототипно издание. С., Синодално издателство, 526 с.

25. *Речник на редки, остарели и диалектни думи: Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век.* Под редакцията на Стефан Илчев. С., ИК “Емас”, 1998, 608 с.

26. *Речник на съвременния български книжовен език, III: Речник на съвременния български книжовен език. Т. III /Р – Я/.* Главен редактор акад. Стоян Романски. С., Издателство на БАН, 1959, 696 с.

27. *Русинов – Георгиев, 1996: Русин Русинов, Ст. Георгиев.* Лексикология на българския книжовен език. Трето издание. В. Търново, Издателство “АБАГАР”, 320 с.

28. *Фасмер, 1987: Макс Фасмер.* Этимологический словарь русского языка в четырех томах. Перевод с немецкого и дополнения члена-корреспондента АН СССР О. Н. Трубачева. Издание второе, стереотипное. Т. III /Муза – Сят/. М., “Прогресс”, 832 с.

29. *Филопова-Байрова, 1969: М. Филопова-Байрова.* Гръцки заемки в съвременния български език. С., Издателство на БАН, 186 с.

30. *Филопова-Байрова, 1982: М. Филопова-Байрова, С. Бояджиев, Ел. Машалова, К. Костов.* Речник на чуждите думи в българския език. С., Издателство на БАН, 1016 с.

31. *Шиваров, 1992: Професор протопрезвитер Николай Шиваров.* Библейска археология. С., Синодално издателство, 632 с..

32. *העבראו מירשע שדקה ירפם: The Society for distributing hebrew scriptures*
מיקיודם שדקה ירפם העבראו יהבט לע יפ הרוםמה מינושאר מימופד יפ לעו. [...]
מירשע

33. *Novum Testamentum: Novum testamentum Graece et Latine.* Utrumque textum cum apparatu critico imprimendum curavit D. Eberhard Nestle novis curis elaboravit Erwin Nestle. Editio decima. Stuttgart, 1930.

34. *Good news for Modern Man: Good news for Modern Man.* The New Testament in Today's English Version. New York, American Bible Society, 1966.

35. *Nouveau Testament: La Bible. Nouveau Testament.* Traduction œcuménique de la Bible. Paris, Le Livre de Poche, s. a.

36. *Библия, 1997: Библия* (Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета) на церковнославянском языке с параллельными местами. М., Российское библейское общество.

37. *Новият Завет: Новият Завет на Господ Иисус Христос.* Трето преработено издание. С., Издателство ВЕРЕН, 1994.

38. *Библия, 1925: Библия* сирѣчь Книгитѣ на Свещеното Писание на Ветхия и Новия Завѣтъ. С., Издава Св. Синодъ на Българската Църква.

Докладът е прочетен на научната конференция „Ракията на българина”, организирана от РУ „Ангел Кънчев” на 1 април 2002 г., и е публикуван в сб. „Ракията на българина”. Русе, Изд. „Лени-АН”, 2005, с. 106-112.